

УДК 130.2:[159.923.2(=161.2):27-135]

САКРАЛЬНІ СИГНАТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Тетяна Власевич

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
tanyavla7@gmail.com*

Виокремлено сигнатури, котрі формують духовний простір української культури, що репрезентують сакральну сферу національної ідентичності. Стверджено, що вся історія української культури просякнута сакральними сигнатурами. Підкреслено, що ідейно-естетична домінанта душі культури, світоглядно-ментальний стрижень філософії та естетосфери української національної культури унаочнюється, візуалізується в сакральних сигнатурах Софії, Спаса, св. Миколи Мірлікійського, св. Юрія тощо. З'ясовано, що вони мають не лише самобутній, неповторний культурний зміст та форму, а й власну духовну територію, де утверджують і виявляють традиційні цінності метафізики культури, упорядковуючи етнокультурний Космос, зокрема, Київ перебуває під Сигнатурою Софії, Чернігів – під Сигнатурою Спаса, Луцьк – під Сигнатурою Миколая, Львів - під Сигнатурою Юрія.

Ключові слова: національна ідентичність, сакральне, сигнатура, сакральна сигнатура, українська ментальність.

В наш час в Україні відбуваються радикальні зміни, докорінні суспільно-політичні трансформації, які спричиняють зміни характеру відносин між суспільством та державою. Тому сьогодні одним з ключових чинників консолідації українського соціуму, необхідною умовою досягнення якісних внутрішньополітичних перетворень та зміцнення зовнішньополітичних позицій України є формування національної ідентичності.

Для вітчизняних дослідників питання, пов'язані з проблематикою ідентичності, відносно нові. Це зумовлено тим, що для визначення такого феномену використовували терміни “самовизначення”, “самосвідомість”, “тотожність”. Різні питання причетні до теорії ідентичності розв'язані у роботах науковців: Л. Виготського, А. Гусейнова, Ю. Качанова, І. Кона, В. Мерліна, В. Малахова, С. Рубінштейна, Л. Сохань, А. Спіркина, В. Століна, Н. Федотової, С. Хоружего, Л. Шнейдера, Н. Шматко, В. Ядова та ін. Досить популярним серед української наукової спільноти є феномен національної ідентичності. Проблему ідентичності української нації розглянуто в історіософських концепціях В. Винниченка, М. Грушевського, Д. Донцова, М. Драгоманова, М. Костомарова, І. Франка. Серед сучасних вітчизняних вчених дану проблему досліджували: В. Андрущенко, В. Барков, Я. Верменич, І. Вільчинська, Л. Губернський, І. Дзюба, В. Євтух, В. Заблоцький, М. Козловець, І. Кононов, Я. Кохан, С. Кримський, Т. Кучера, В. Личковах, В. Лісовий, М. Михальченко, М. Попович, М. Степико, В. Шинкарук, М. Шульга та ін.

Мета статті – виокремити сигнатури, котрі формують духовний простір української культури, що репрезентують сакральну сферу національної ідентичності та з'ясувати їхню роль у духовному житті українського народу.

Зрозуміти значимість духовно-ментальної специфіки становлення української національної ідентичності можливо лише в контексті глобалізації, модернізації, інтеграції, віртуалізації та інших трансформаційних процесів у світі. Як зазначає Є.А. Подольська, “глобалізація – це об’єктивна тенденція світового розвитку. Вона є відповіддю на виклик часу. Щоб вижити, людство потребує всепланетного способу життя, всепланетної етики, всепланетного світовідчуття” [18, с. 343]. Однак, з погляду синергетики глобалізація є нелінійним багатовекторним процесом. Нав’язана технократизованими спільнотами і колами так звана глобальна культура є штучно винайдена позачасово, позаморально, позанаціонально, бо зорієнтована лише на горизонтальний вимір людської ідентичності – здатна лише виконувати одномірні соціальні ролі (економічні, професійні).

Духовно-сакральний вимір людської ідентичності (відношення до Абсолюту, нації як нумінозного феномену), як правило, випадає з поля зору глобалізаційних процесів тому не дивно, що в національних масштабах, ми з тривогою спостерігаємо, як під гаслами нового гуманізму, космополітизму, мультикультуризму з нецільної свідомості вихолощуються іманентні архетипи Бога, Матері, України, Свободи, руйнується етнічна ідентичність, а це зумовлює поглиблення денационалізації, дегуманізації українського суспільства. І проблема не в тому як уникнути взаємопроникнення культур, а в тому як органічно вписатися в процеси глобальної зміни культурного простору світу і не втратити при цьому національну гідність, самобутність, своєрідність, впізнаваність.

Активний пошук людством найоптимальнішого способу збереження своєї ідентичності у процесі інтеграції культур спонукає особистість, спільноти шукати духовний стержень власної ідентичності, сферу, де людина відчуває себе суверенною і захищеною. Такою сферою є сакральна царина, де людина співвідносить себе з фундаментальними духовними цінностями, Абсолютом, з вищими смислами, національними святинами, дорогими серцю джерелами свого становлення.

Поняття “сакральне” сьогодні не має чіткого тлумачення у науковій літературі. Більшість дослідників пов’язують це поняття із книгою німецького філософа Р.Отто “Das Heilige” (“Священне”), яка побачила світ у 1917 р. За Р. Отто, священне – це ціннісна сфера буття, в якій є таємниця, що розкривається в передчуттях, вчуванні як нуміозна налаштованість душі. “Священне є для нас складною, складеною категорією в повному розумінні цього слова. Складається з раціональних й ірраціональних частин, однак всупереч усякому сенсуалізму й еволюціонізму – вона є суто апріорною категорією” [15, с. 177].

Сакральне (від лат. *sacrum* – священна річ, дія), – зазначено у “Філософському енциклопедичному словнику”, – “термін, що характеризує церковні таїнства, предмети релігійного поклоніння, речі, які відносяться до релігійного культу, все, що, згідно з вченням церкви, наділене Божою благодаттю” [22, с. 562]. На нашу думку, поняття сакрального виходить за межі чисто релігійних практик, релігійного тлумачення священного. Воно може позначати святі для індивіда цінності.

Безумовно, сакральне містить найважливіші характеристики суцього: онтологічно воно відрізняється від буденного і належить до вищого рівня реальності; гносеологічно – містить істинне знання; феноменологічно сакральне дивовижне, надзвичайне; аксіологічно –

абсолютне, імперативне, глибоко шановане. Уявлення про сакральне з достатньою повнотою виражені в релігійному світогляді, десакральне – предикат тих сутностей, які є об'єктом поклоніння [19, с.482].

Український філософ М.А. Козловець вважає, що “сакральне позначає властивість, володіння якою ставить об'єкт у ситуацію виняткової значущості, одвічної цінності, і на підставі цього потребує особливо трепетного до нього ставлення. Воно виражає уявлення про поділ світу на профанний (світський, звичний) і сакральний (священний, трансцендентний)” [8, с. 91]. Визначення й інтерпретацію понять “священне”, “святість”, “мирське” знаходимо в дослідженнях М. Еліаде. Філософ розкриває зміст феномену “священного” через дихотомію з профанним: “... найпростішою дефініцією сакрального є протиставлення його профанному” [24, с.18]. М. Еліаде підкреслює, що через протиставлення “священного” “мирському”, можна показати, наскільки біднішим став світ у результаті секуляризації релігійного культу.

Сьогодні виникають певні труднощі у процесі аналізу форм і ступеня сакралізації ідентичності в суспільствах, де немає чи декларується поділ на релігійне і світське, сакральне і мирське. Не є однозначною дихотомія між сакральним та профанним й у межах так званого сучасного (модерного) мислення.

Сакральний вимір ідентифікації особистості в умовах глобалізації визначається локально, тобто має монадний характер. Саме сакральне характеризує внутрішньоособисте, те, що за висловом М.Гайдегера, глибоко укорінене в людині. Сакральне практично завжди пов'язане з трансцендентальністю (поза межовістю), містичністю. Саме перехід на рівень етнонаціонального, сакрального забезпечує збереження національно-духовних традицій, народної етики і моралі. А. Етціоні акцентує на тому, що без національно-укоріненого рівня ціннісних переживань, які ми іменуємо сакральними, неможливо зберегти суспільну мораль. Моральні витоки повинні бути глибоко закорінені в людині як глибинні національні архетипи, а не як нав'язані їй ззовні.

Саме в цьому сенсі національна ідентичність – вид сакрального, цілісного, неподільного “gestalt”, що зберігається за будь-яких обставин. Поняття національного, сакрального тотожне поняттю “сокровенного”, “нумінозного”, як реалізація “причетності” нації до абсолютного. Нація як нуміозна істота предстає колективним індивідом і кожна людина у відповідності до неї стає її персоніфікацією. Т. Шевченко з його метаісторичною солідарністю з живими, мертвими, ненародженими уособлює безперервність, вічність, всеосяжну цілісність української нації.

Стверджуючи онтологічну заданість національних почуттів К.Хюбнер “тракує їх як неструктуровані (“gestalt”), в яких живе і матеріалізується нація, такі як ландшафти, архітектура, культові місця стають внутрішньою частиною кожного, хто належить до нації. Людина і Батьківщина сплітаються таким чином в одне нероздільне ціле і хто його втрачає, той втрачає свою ідентичність” [23, с. 328].

Не зважаючи на інтеграцію культурного різноманіття локальна гетерогенність культур не усувається глобалізацією, тому що спонтанно на рівні соціальної психіки спрацьовує інстинкт самозбереження. Уніфікація культури означає загибель людства, тому гетерогенність необхідно культивувати. За цих обставин природним в умовах глобалізації є зростання солідарності і, в першу чергу, на основі національної культури і релігії. На цьому рівні солідарності формується нова ідентичність, яка структурована як єдине фрактальне ціле, яке включає в себе не тільки індивідуальну самоідентифікацію, а й цілісне у відношенні до нації як повноправного члена планетарної спільноти.

В цьому контексті зростає роль історичної пам'яті, повернення до духовних джерел, національних першосмислів. Саме ці глибинні аспекти сакрального працюють на формування нинішньої ідентичності української нації. Вона, на думку Є. Донченко, повинна ґрунтуватися на єдиній ідеологічній матриці солідарності як факторі формування простору національної ідентичності. “Українському соціуму сьогодні вкрай необхідний близький його природі міф за допомогою якого можна було б повернути людям сакральне (священне) відношення до загальнонародних цінностей та інтересів” [3, с. 303].

В умовах глобалізації перед людьми постійно постає завдання відтворення сакрального рівня ідентичності за умови можливих і реальних її порушень. У цьому одне із джерел конструювання і набуття нових життєвих смислів. Має рацію С. Удовик, стверджуючи, що “західна матеріалістична цивілізація та раціональне мислення звели сакральний світ людини нанівець, а в центрі всесвіту поставили пихате ego, породивши тим самим hybris (з гр. гордия, зарозумілість) розуму. Однак події останніх десятиріч свідчать: матеріалістичні фактори – важлива, але не першорядна умова існування сучасної людини. Чим більше західна людина стає матеріально й соціально забезпеченою, тим більше вона наражається на холоднечу космосу й внутрішню порожнечу існування” [21, с. 9]. Руйнування сакрального призводить до того, що ідентичність, образно кажучи, “знекровлюється”. Процес сакралізації в сучасному суспільстві не завжди передбачає участь релігійних сил. Головним агентом сакралізації можуть бути релігія, міф й наука.

М.А. Козловець вважає, що фундаментальні перетворення, радикальні суспільні зміни в Україні кінця ХХ – початку ХХІ сторіч призвели до глибокої кризи у сфері конструювання та підтримання соціальних ідентичностей. Україна сьогодні перебуває в пошуку нової ідентичності. Виникла ситуація, коли в масовому масштабі, але на рівні індивідуальної свідомості необхідно розв'язати питання “Хто я / ми?” [6, с. 200].

Тривале бездержавне існування, глибока і багато в чому незворотна денационалізація, уніфікація та десакралізація традиційної української культури призвели до соціальної дезорієнтації, національної маргіналізації значної частини етносу. Значною мірою було вбито душу народу, відбулися деструктивні зміни в його реальній ідентичності, а українець втратив особистісно-екзистенційне сприйняття світу [2, с. 125]. Уже за роки незалежності з мапи України зникло сотні населених пунктів, десятки змінили свої назви. Тому у міжнародній практиці зміна назви географічного об'єкта є винятком. Адже для людини назва місцевості, де вона народилась, це як ще одне ім'я. Тому до перейменувань необхідно підходити виважено. Як тут не згадати чорнобильську катастрофу, її вплив на духовність, сакральність буття українців.

Як констатує М. Михальченко “сьогодні можна зробити попередній висновок про те, що макроідентичність в Україні перебуває в процесі становлення, переструктуризації, виникають нові і втрачають соціальний простір і час старі ідентифікаційні комплекси. В цілому ж ми маємо справу з позбавленою досі чітких цілей і цінностей дифузною ідентичністю, яка часто супроводжується жорстким ідеологічним протистоянням різних політичних сил, які виступають від імені окремих груп українського народу. Тривожним психологічним станом громадян (тривога про майбутнє, песимізм, відчуження від влади тощо)” [14, с. 225].

Для українського суспільства важливо зберегти свою ідентичність і водночас модернізуватися. Активний пошук ідентичності сьогодні – це процес пошуку “зручного

сховища” у світі, що стрімко глобалізується і водночас локалізується. І як будь-який процес, ідентифікація ідентичності характеризується плинністю в часі та протяжністю в просторі, здійснюється не лише на раціональному рівні, а й у формі сакрального (світського і релігійного) та профанного. Як пише М. А. Козловець, “сьогодні пошук ідентичності здійснюється не тільки на раціональному рівні, а й у формі сакрального – світського і релігійного. Комплексне дослідження феномена ідентичності дозволяє стверджувати, що він має сакральну сутність і, тим самим відмінний від інших соціальних феноменів низкою виняткових, унікальних характеристик. Сакральне виступає невід’ємним елементом формування ідентичності, адже воно зачіпає глибинні й сокровенні пласти свідомості” [7, с. 140]. Отже, національна ідентичність, як влучно зазначає Т.М. Кучера, “це сфера сакрального, де людина співвідносить себе з фундаментальними соціокультурними цінностями та смислоутворюючими чинниками буття, що викликають емоційно-психологічний відгук та почуття відповідальності перед своїм народом” [10].

У наш час здійснено “сигнатурний поворот” в аналізі святостей національної культури й етноментальності. Сакральні характеристики українства стають субстанціональними в його етнонаціональній культурі. Духовні горизонти культури знаково-символічно позначаються сигнатурами, в яких образно виявляються її глибинні сакральні сенси [12, с. 4]. Завдяки сигнатурам виявляються семантичне поле й світоглядні змісти вищих національних святостей, їх присутності не лише в метафізиці національної культури, а й в її топономії та “фізіогномії”.

Сакральні сигнатури мають не лише загальнорелігійний характер, а й набувають культурологічного змісту, образно-символічно виявляючи менталітетні принципи, духовну метафізику культурних регіонів. В сигнатурах унаочнюються, візуалізується ідейно-естетична домінанта культурної душі, світоглядно-ментальний стрижень філософії та естетосфери національної культури.

Одним з перших звернувся до аналізу сакральних сигнатур Сергій Кримський. Особливості традиційної київської культури він досліджував “під сигнатурою Софії”, тобто знакової системи архетипу “софійності” та однойменного древнього київського собору. Як зазначає С. Кримський, “Софія Київська є прикладом трансляції в Україну-Русь античної за походженням концепції софійності буття. Назва “Софія” символізувала саму премудрість світу, сотвореного Богом, і у такому розумінні є відправним пунктом становлення концепції софійності в українській культурі” [9, с. 310].

Софія Київська – втілення духовної величі українського народу. Стоїть вона, належачи як XI століттю, такою ж мірою і XXI — надзвичайне, вічне диво, символ мудрості й сили, таланту й слави. “Цей собор вже з першого дня його існування, певно, мало хто вважав за житло для бога – він сприймався як надійний притулок людського духу... А виріс він із щедрот київської землі, став її продовженням, гучним криком, її співом, мелодією, барвою. “Диво!” [4] – пише П. Загребельний. Отже, Софія Київська – це не лише мистецька споруда, але й символ духовної незламності та нескореності нашого народу.

Сьогодні Софія Київська – музей, але так само – духовний центр, “притулок людського духу”, матеріальне втілення мудрості і внутрішньої сили наших предків. Як і інші сакральні пам’ятки нашої культури, вона є лакмусовим папірцем, що показує наявність в українського народу духовності, національної пам’яті, віри та вміння прийняти, зберегти та примножити культурний спадок, а ще – невичерпним джерелом знань. Н. Нікітенко вважає, що “Софія –

це не просто породжуюча матриця та мудрість буття, це — пам'ятка, яка кличе нас до єднання. Зокрема, про це говорить буквально весь стінопис Софії. Знання – це те, чого від нас вимагає сам Господь. Тому, коли ми пізнаємо щось нове, ми наближаємося до нього. І в цьому сенсі Софія надає просто таки невичерпні можливості” [20].

М. Семенченко зазначає, що в наш час Софію Київську часто сприймають як музейний об'єкт, оминаючи увагою її сакральне значення. Як і будь-яка історична пам'ятка, Софія оточена міфами та легендами, які формувались також і за часів Радянського Союзу, коли поняття духовності та сакральності нівелювались. Бездуховність, що сьогодні панує в усіх сферах життя, є чи не найбільшим викликом сакральній функції Софії Київської та іншим духовним центрам українського народу. Вистоявши під натиском історичних перипетій, сьогодні собор тримає оборону від невігластва та духовної бідності деяких нащадків колись могутнього Стародавнього Києва. Софія як Божественна Премудрість є найвищою сигнатурою духовності українського народу.

Культуролог В.Личковах відзначає наявність у вітчизняній культурі поруч із сигнатурою Софії ще кількох сигнатур – Спаса та Богородиці. Характерно для української культури, особливо Чернігово-Сіверянського регіону, є “сигнатура Спаса”. В ті ж самі часи, коли в Києві будувався Софіївський собор, у Чернігові зводили Спасо-Преображенський. Завершений у 1036 році, на один рік раніше Софії Київської, Чернігівський Спас став символом, знаковим образом столиці Сіверської землі. Крім духовного центру для десятків поколінь чернігівців, він був і княжою усипальницею, святим місцем для багатьох чернігівських князів і духовників. Тут були спочатку поховані святі Михайло і Федір, канонізовані православною церквою після їхнього жертвовного подвигу за віру і народ. Із Спасо-Преображенським собором пов'язана також діяльність Лазаря Барановича – чернігівського архієпископа, визначного українського мислителя, поета, державного діяча. Тут проповідував святий Феодосій, нетлінні мощі якого донині охороняють старовинне місто над Десною [11, с. 58].

І це не суперечить софійності, як зазначає В.Личковах, а продовжує і доповнює її. Софія-Мудрість породжує не лише Віру, Надію та Любов, а й веде до очищення, спасіння, преображення. Чернігівський Спас символізує сподівання на краще, стремління до вдосконалення душі, до просвітлення й перетворення людини і світу. Софійний принцип мудрої організації буття В. Личковах доповнює спаським принципом рятування, воскресіння, вічної трансформації життя. Жіноче, породжуючи начало (“Софія”) універсально завершується чоловічим, захисним (“Спас”), а селянсько-хліборобський стрижень української ментальності зміцнюється лицарсько-козацьким. У такий спосіб “Спас”, як категорія духовності, стає культурологічною категорією, першообразом сіверянської культурної ментальності. Загальноукраїнські універсалії та архетипи “Дому”, “Поля”, “Храму”, “Землі”, “Неба”, “Софії” доповнюються та збагачуються чернігівським “Спасом”. Єдність сигнатур Софії і Спаса розкривають гендерну амбівалентність українства, його національної психології та культури.

Сигнатура Спаса є доміантною передусім у релігійному мистецтві. Однак образи Христа, зображення головних моментів його життя і хресного шляху, розп'яття, воскресіння та переображення притаманні не лише церковному іконопису, а зустрічаються в усій історії образотворчого мистецтва. Особливої популярності набувають сюжети Різдва, Зішестя Духа, Таємної Вечері, Голгофи, Зняття з Хреста, Вознесіння тощо. Ці моменти земного життя і

жертвовного подвигу Ісуса стають сакральними хронотопами людського життя, вимагають не лише шанування, а й внутрішнього відтворення їх вищих взірців смиренномудрія, жертвовності та любові. Відтак сигнатура Спаса визначає основні екзистенціальні топоси людського життя, організує духовний простір кеносису та метаноїї – смиренності душі й переображення свідомості.

В українському мистецтві та мистецтвознавстві існує деталізована система символів, що розгортає сигнатуру Спаса в іконописних та малярських образах. Ще у VII ст. візантійські бібліїсти нараховували до двохсот символів, які розкривають божественно-людську природу Ісуса Христа, натякаючи на таємницю його Імені та Особи. Єпископ Ст. Падевський, розробляючи класифікацію символів Христа, виокремлює 12 аспектів погляду на есенційність Ісуса, від його співвідношення з Богом-Отцем до казкових символів (Гриф, Пелікан, фенікс, Єдиноріг). Свій огляд символіки сигнатури Спаса він завершує висновком, що “символами пребагате Святе Письмо. Вони – пучки світла на загадкову особу Христа: вони допомагають збагнути Ісуса, і згодом саме Він стає Живим Коментарем усього, що містить у собі Біблія” [16, с. 109].

Сигнатура Спаса надихає і сучасних чернігівських художників Т. Дєдову, Є. Кріпа, М. Прокопюка та ін. Їхні стилізовані й часом модернізовані зображення відтворюють образи Христа, прославляють Ісуса Христа у сучасних естетичних перцепціях і контекстах. Не зважаючи на модерні графічні й колористичні засоби, легко вгадуються традиційні візантійські абрисы, іконографічні канони сакральної образності.

У Чернігові вже понад 20 років діє музей сучасного мистецтва “Пласт-Арт”. Щороку “Пласт-Арт” організовує чимало виставкових проєктів – від дебютних виставок художників до міжнародних виставок та концептуальних експозицій відомих майстрів. Крім цього, кожного року “Пласт-Арт” самостійно організовує та проводить Всеукраїнський фестиваль “Територія душі” (з 2008 р.). Художньо-естетичною домінантою фестивалю є “сигнатура Спаса”.

Отож, “Чернігівський Спас” геокультурно, духовно й сакрально-символічно є сигнатурою оборонної звитяги і духовного преображення не лише Чернігово-Сіверщини, а й всієї України.

Ще однією, на нашу думку, характерною для української культури, особливо Волинського регіону, є “сигнатура Миколая”. В українській традиційній та й сучасній культурі саме Миколай є чи не найвідомішим святим. Протягом земного життя він своєю благочестивістю, добрим християнським характером, вірою у Христа, турботою про людей заслужив повагу. Миколая зображають на іконах, гравюрах. На його честь освячують храми і запроваджують свята. Святий шанується в усьому християнському світі – і в католицькій, і православній церквах, і навіть у деяких протестантських конфесіях. Культ святого і нині свідомо та активно продукується Православною ідеологією. У православному акафісті святий називається “правилом віри та дзеркалом крутості”. Святий Миколай Мірлікійський завжди вважався і вважається у народному світогляді найпомітнішим святим, найближчим до людей.

Вважається, що святий Миколай є покровителем Луцька. Ще у Галицько-Волинському літописі під 1259 роком була описана подія, що дістала назву “Луцького чуда”: “коли Куремса стояв біля Луцька, сотворив бог чудо велике. Луцьк був неукріплений і збіглося у нього багато людей. А був холод і вода велика. І коли він, [Куремса], прийшов до Луцька,

то не міг перейти [ріку Стир]. Він хотів міст захопити, але городяни одрубали міст. Він тоді пороки поставив, намагаючись одігнати [їх], але бог чудо вчинив, і святий Іоан [Златоустий], і святий Микола [Мирлікійський]: знявся ж такий вітер, що коли порок вергав камінь, то вітер повернув каменя на них, [татар]. Вони все одно далі метали на них, [городян], і зламався силою божою порок їхній. І, не досягнувши нічого, вернулися вони в сторони свої, тобто в поле” [13, с. 418]. І це не єдина літописна згадка про св. Миколая. Після цієї знаменної події чудотворець – один із найулюбленіших святих лучан. Його зображення з’явилося на гербі міста, а перед Воротною вежею Окільного замку постала церква Святого Миколая, у якій освячувалися різні договори городян, зберігалися перші міські грамоти та стяги із зображенням цього угодника. Згадується храм у документах 1552 р.; під час великої пожежі 1627 р. він згорів. Після надання Луцьку 1432 р. магдебурзького права зображення Святого Миколая з’явилося на луцькій міській печатці, котра в той час виконувала основну функцію міського герба, тобто використовувалась як символ самоврядування.

3. Пахолок зазначає, що протягом останніх двох десятиліть на Волині відроджується шанування св. Миколая. У Луцьку на початку дев’яностих років почали зникати радянські символи, тож згадали про древню символіку, пов’язану з постаттю цього духовного покровителя та захисника “града Лучеська”. Міська влада організувала відкритий конкурс на герб Луцька. Проекти були представлені Українським геральдичним товариством, відбулося їх обговорення. 29 січня 1998 р. міська рада затвердила як герб зображення святого Миколая [17].

У 1999 році лучани офіційно обрали Миколу Чудотворця патроном свого міста. Постаць святого увічнює одну з міських площ як символ вдячності за покровительство. Авторами пам’ятника є професор Львівської художньої академії Я. Скакун та архітектор А. Бідзіля. На розгорнутій сторінці Біблії – слова: “Народився для вас Спаситель, Який є Христос Господь”. Пам’ятник заввишки чотири з половиною метра відлито з бронзи. На постаменті написано: “Покровителю і захиснику міста. Вдячні лучани”. Од місця, де встановлено пам’ятний знак, вимірюється відстань від Луцька до Києва та інших міст України і за її межами. Ярослав Скакун дотримався церковних канонів у зображенні святого, а також використав історичні свідчення. А 19 грудня у Луцьку вважають за престольне свято. Пам’ятник святителю – це місце, де відбуваються спільні Богослужіння різних релігійних конфесій, де просять благословення наречені, де вшановують нагородами. У Луцьку 19 грудня відзначають не лише релігійне свято. Це ще й своєрідний День міста.

Слід зазначити, що у 1991–1997 рр. за проектом лучанина, заслуженого архітектора України А. Бідзілі на кошти української діаспори провадилося будівництво церкви Святителя Миколая в обласному центрі (на розі проспектів Відродження та Соборності). Хрестоподібний храм завершується восьмигранним барабаном із банею у формах українського бароко. Освячення відбулося 19 грудня 1999 р. Сьогодні триває подальше спорудження храмового комплексу.

У бібліотеці Волинського національного університету ім. Лесі Українки 19 грудня 2002 р. відкрито постійно діючу виставку репродукцій ікон різних століть і художніх шкіл із зображенням св. Миколая. Так молодь долучається до святинь. Образ Божого угодника втілено у роботах сучасних художників. Наприклад, лучанин В. Жупанюк 2002 року намалював картину “Святий Миколай – покровитель Луцька”.

Отож, на нашу думку, Волинський регіон перебуває під “сигнатурою Миколая”. Постаць св. Миколая впродовж віків була і залишається знаковою для українців, волинян. Сигнатура

Миколая Чудотворця є уособленням найголовніших християнських цінностей: милосердя, добра, співчуття, любові до ближнього.

Духовний простір Галичини знаходиться, умовно кажучи, “під сигнатурою Юрія”. За різними історичними джерелами Святий Юрій – мученик і воїн, патрон візантійських імператорів, а пізніше українських князів. Згодом він став покровителем України, Київської області (тому зображений на прапорі та гербі Київщини) і патроном головної святині Галичини та Львова – собору святого Юра, опікуном Пласту, а з 2003 року охоронцем Львова.

Культові святого, як своєму патрону, сприяв князь Юрій Львович. З Юрієм Львовичем пов’язують заснування на початку XIV ст. у Львові – тогочасній столиці Галицько-Волинської держави – святоюрського монастиря. Першу дерев’яну церкву Св. Юра спалив (1340) король Казимир III та вивіз до Кракова коштовності. Ігумен Єфримій і князь Любарт відбудували церкву. Новий храм розпочали мурувати 1363 р. Він простояв три століття, а будова тривала 74 роки. Існує гіпотеза, що найстаріша частина храму була ротондою, до якої добудували новий храм, що має підтверджувати панорама Львова А. Гогенберга (1618). Навколо храму єпископ Балабан (XVII ст.) збудував ряд житлових споруд, названих Балабанівським двором. Монастир зазнав поважних ушкоджень від турків (1672). Печеру, завдяки якій виник монастир, замурували біля 1765 р. Новий етап на Святоюрській горі настав після 1744 р. Старий храм вдалось розібрати з величезними зусиллями, що затримало початок роботи над новою будівлею церкви, яку зараз вважають перлиною львівського бароко. Будівництво завершили 1764 р., а оздоблення до 1772 р. Пізніше ансамбль доповнили митрополічим палацом, капітульними будинками, зведення яких завершили у XIX ст. Окрасою собору є кінна композиція “Юрій Змієборець”, статуї єпископів, що символізують Східну і Західну Церкви, виконані талановитим скульптором І.Пінзелем [5, с. 110]. У кіоті – цінна реліквія – ікона Богородиці Теребовлянської (XVII ст.) У підземельній частині собору розташована крипта, де знаходяться саркофаги ієрархів УГКЦ. У 1996 р. реконструйовано інтер’єр собору. Собор Святого Юра – святиня, яка є мостом єднання великих надбань християнської духовності і культури двох її гілок: візантійського Сходу і латинського Заходу. Храм Св. Юра є духовним осередком не лише Львова, а й усієї Галичини.

У місті крім собору святого Юра, збудованого на площі святого Юра, є церква святого Георгія УПЦ (МП) на вулиці Короленка та новий храм святого Георгія УПЦ (КП) на Чернівецькій. Слід зазначити, що у нашому місті є пам’ятник святому Юрію Змієборцю. Споруджений архітектором О. Яремою, скульпторами А. Сухорським та А. Сухорським, конструкторами З. Бліхарським та Б. Ониськівим, монумент розташований на площі перед сучасною спорудою Міністерства внутрішніх справ України і відзначає пам’ять усіх загиблих в боротьбі із злочинністю.

Образ Св. Юрія тлумачиться як образ поборника добра й заступника нужденних і посідає чільне місце в сучасному іконописному мистецтві. У Львові з 2010 року розпочала свою діяльність Галерея сучасного сакрального мистецтва Iconart. Її метою є зближення сучасного мистецтва та християнської духовності, переосмислення традицій у сьогоденному культурному контексті, а також створення можливості нового розвитку церковного мистецтва. Серед львівських сучасних художників, що звертаються до образу Св. Юрія Змієборця слід відзначити Л.Яцків, Д.Мовчан, К. Маркович, О.Ковтун, О.Кравченко, У.Нищук-Борисяк та ін.

Історик та львовознавець П. Радковець зазначає, що насправді жоден науковець чи серйозний дослідник міста в жодному джерелі не знайшов підтвердження, що Юрій Змієборець – однозначний покровитель Львова, бо це сучасна вигадка... П.Радковець вважає, що список захисників нашого міста дуже довгий, його формування є справою теологів, дослідників... Тож не може бути однозначної відповіді, хто є патроном Львова. Проте найдавніших визначити легше: ними є святий Миколай, Іван Хреститель та свята Параскевія.

Як зазначає відомий історик та львовознавець Ілько Лемко, “більшість міст мають, так би мовити, сталих покровителів ще від древніх часів. Лише Львів змінював своїх патронів як рукавички. В середньовіччі шанував багатьох святих (загалом близько десятка). Але покровителями міста був святий Рог та святий Станіслав Костка. Позаяк у ті часи Львову найбільше докучали епідемії й пожежі, то перший із них опікувався охороною здоров’я містян, а другий протипожежною безпекою. Коли до нашого міста прийшла австрійська влада, імператриця Марія-Терезія призначила для Галичини та Львова нового патрона – Архистратига Михаїла. Вочевидь, “старі” святі не відповідали новим політичним критеріям... За радянських часів з’явився новий покровитель Львова – Ленін” [25]. Дванадцять років української незалежності Львів не мав свого покровителя, бо всі “колишні” не відповідали новій політичній ситуації. І ось нарешті у 2003 році львівська міська рада призначила нового патрона для міста – святого Юрія. Раніше він був локальним святим, опікуном лише однієї святоюрської парафії, потім став опікуном всього міста.

Святий Юрій – покровителем воїнів, захисників вітчизни, оборонців правди. Отож, цілком логічно, що волелюбне та відважне місто Лева перебуває під його опікою, що надихає нас бути сильними духом, вірити в перемогу добра над злом, мужньо захищати не лише своє місто, а й усю країну, вести за собою.

Таким чином, структура сакральнo-духовного простору української культури, її духовні обереги, сигнатури репрезентують сакральну сферу національної ідентичності. Історія української культури просякнута сакральними сигнатурами — знаково-смысловими системами, що символізують смислові константи духовної культури українського народу. Українська образотворчість розгортається під сигнатурами: Софії (Божественної премудрості), Спаса (спасителя, рятівника), св. Миколи Мірлікійського (чудотворця, визволителя), св. Юрія (захисника, оборонця правди) тощо. Вони мають не лише самобутній, неповторний культурний зміст та форму, а й власну духовну територію, де утверджують і виявляють традиційні цінності метафізики культури, упорядковуючи етнокультурний Космос, зокрема, Київ перебуває під Сигнатурою Софії, Чернігів – під Сигнатурою Спаса, Луцьк – під Сигнатурою Миколая, Львів – під Сигнатурою Юрія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Власевич-Хоркава Т. Сакральні сигнатури української культури / Т. Власевич-Хоркава // Тези звітної наукової конференції філософського факультету ; відп. за випуск В. Мельник. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – С. 82–86.
2. Дзюба І. Україна у пошуках нової ідентичності: Ст., виступи, інтерв’ю, памфлети / І. Дзюба; [Вступ. слово М. В. Поповича]. – К. : Україна, 2006. – С. 125–158.

3. Донченко Е. Фрактальная психология: доглубинные основания индивидуальной и социетальной жизни / Е. Донченко. – К. : Знання, 2005. – 323 с.
4. Загребельний П. Диво [Електронний ресурс] / П. Загребельний. – Режим доступу: http://ukrlit.org/Zahrebelnyi_Pavlo_Arhyrovych/dyvo/65/
5. Качор І., Качор Л. Марево давнього Львова / І. Качор, Л. Качор. – Львів : Априорі, 2009. – 164 с.
6. Козловець М. Глобалізований світ як супермаркет нестабільних ідентичностей / М. Козловець // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Сер. : Культурологія. – 2009. – Вип. 4. – С. 191–202.
7. Козловець М. Ідентичність: сакральне та профане / М. Козловець // Філософська думка. – 2008. – № 4. – С. 136–149.
8. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації [Текст] : монографія / М. Козловець ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
9. Кримський С. Архетипи української культури / С. Кримський // Під Сигнатурою Софії. – К. : Вид.дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – С.301–318.
10. Кучера Т. Національна ідентичність як суспільна цінність [Електронний ресурс] / Т. Кучера. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2012/Philosophia/2_99339.doc.htm
11. Личковах В. Під сигнатурою Спаса: Сіверянська культурологічна регіоніка / В. Личковах // Вісник Чернігів. пед. університету. Серія: Філоос. науки. – Чернігів, 2002. – Вип. 14 – С. 58–62.
12. Личковах В. Сигнатура Богородиці в духовній культурі як “покрова” національної єдності України / В.Личковах // Філософія етнокультури та наукові стратегії збереження національної єдності України: Зб. наук. статей. – Чернігів, 2007. – С. 3–7.
13. Літопис руський / пер. з давньорус. Л. Махновець ; відп. ред. О. Мишанич. – К. : Дніпро, 1989. – 591 с.
14. Михальченко М. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? / М. Михальченко. – К. : Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с.
15. Отто Р. Священное. Об иррациональном в идее божественного и его соотношении с рациональным / Р.Отто ; [Пер.с нем. яз. А.М. Буткевич]. – СПб. : АНО “Узд-во С.-Петербур. Ун-та”, 2008. – 272 с.
16. Падевський С. Символи Христа / С. Падевський. – Львів : Добра книжка, 2001. – 110 с.
17. Пахолок З. Повернення. На Волині відновлюється шанування святого Миколая [Електронний ресурс] / З. Пахолок. – Режим доступу: <http://www.pravoslavia.volyn.ua/gazeta/stattja/?newsid=795>
18. Подольська Є. Культурологія : навчальний посібник : вид 2-ге, перероб. та доп. / Є. Подольська, В. Лихвар, К. Іванова. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 392 с.
19. Сакральное // Новая философская энциклопедия: В четырех томах / Под ред. М. С. Ковалева и др. – Т.3. – М. : “Мысль”, 2001. – С. 482.
20. Семенченко М. Зберегти Софію... і софійність буття [Електронний ресурс] / М. Семенченко. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/panorama-dnya/zberegti-sofiyu-i-sofiynist-buttya>

21. Удовик С. Передмова від видавця / С. Удовик // Роже Каюа. Людина та сакральне. Пер. з фр. – К. : “Ваклер”, 2003. – С. 9.
22. Філософський енциклопедичний словник / Голова редколегії В.І.Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
23. Хюбнер К. Истина мифа / К.Хюбнер ; [пер. с нем. И.Т. Касавина]. – М.: Республика, 1996. – 448 с.
24. Элиаде М. Священное и мирское / М. Элиаде; [Пер. с фр., предисл. и коммент. Н.К.Гарбовского]. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.
25. Ященко І. Хто вони – захисники та охоронці Львова? [Електронний ресурс] / І.Ященко. – Режим доступу: <http://www.lvivpost.net/lvivnews/n/25013>

SACRAL SIGNATURES OF UKRAINIAN MENTALITY AS REPRESENTANTS OF NATIONAL IDENTITY

Tetiana Vlasevych

*Ivan Franko National of Lviv,
Universytetska str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
tanyavla7@gmail.com*

Signatures that form spiritual space of the Ukrainian culture, that representation the sacral sphere of national identity are distinguished in the article. It is stated that all history of the Ukrainian culture is permeated with sacral signatures. It is emphasized, that the ideological-aesthetic dominant of the soul of culture, ideological and mental core of philosophy and aesthetic sphere of the Ukrainian national culture is represented, is visualized in the sacral signatures of St. Sophia, St. Saviour, St. Nicholas, St. George and others like that. It is found, that they have not only original, unique cultural content and form but also own spiritual territory, where they assert and show the traditional values of metaphysics of culture, putting in order ethnocultural Space.

The features of the traditional culture of Kiev “under the signature of Sophia”, that is a sign system archetype “Sophian” and the eponymous ancient Cathedral in Kiev are investigated. Spiritual metaphysics of Kyiv, him a cultural landscape and toponymy submit to the single spiritual center. There is a sacral sign of temple of St. Sophia as to the symbol of wisdom, “Sophian” of spiritual life of the capital of Ukraine in her history and eschatology prospect. In fact Sophia - “divine wisdom” – symbolizes in Kyiv conciliar place in the heart of the people from the time of Yaroslav the Wise to our days. And “under the signature of Sophia” is all architectural and spiritual space in Kyiv, the structure and content of the Ukrainian mentality.

The signature of Savior is characteristic of Ukrainian culture, especially Chernihiv-Siversky region is analyzed. At the same time, when Kiev was built Cathedral of Sophia in Chernihiv erected Cathedral of Saviour and Transfiguration. Completed in 1036, one year before Cathedral of Sophia, Chernihiv became a symbol of Christ, iconic image of the capital Seversk land. And it is not contrary to wisdom, and continues and complements it. Sophia-Wisdom creates not only faith, hope and love, and purification leads to salvation, transformation. Saviour symbolizes the hope for better aspiration to improvement soul to enlightenment and transformation of man and the world. Women, generating principle (“Sophia”) completed universally male, protective (“Savior”). Thus the “Savior” as a category of spirituality is culturological category prototype Siversky cultural mentality. Unity signature Sofia and Savior reveal gender ambivalence of the

Ukrainian nation, its national psychology and culture. “Chernihiv Saviour“ geo-cultural, spiritual and sacred is signature defense and spiritual transformation not only Chernigov-Sivershchyna, but the whole Ukraine.

It is established that the Volyn region “under signature of St.Nicholas”. As Ukrainian traditional and modern culture is Nicholas is probably the most famous saint. During his earthly life he is pious, good Christian character, faith in Christ, care about people deserve respect. Nicholas depict on the icons, engravings. In his honor, sanctify temples and establish the holiday. Saint revered throughout the Christian world. The cult of the saint and is now consciously and actively produced Orthodox ideology. St. Nicholas of Myra has always been considered the most prominent in the national outlook saints and closest to the people. It is believed that St. Nicholas is the patron saint of Lutsk. The figure of saint crown one of municipal areas as a symbol of gratitude for the patronage. St. Nicholas for centuries has been and remains a landmark for the Ukrainian. Signature Nicholas is the embodiment of the most important Christian values: compassion, kindness, love of neighbor.

It is discovered that spiritual space of Galicia is, relatively speaking, “under the signature of St. George”. According to various historical sources St.George - martyr and warrior, patron of the Byzantine emperors and later Ukrainian princes. He later became the patron saint of Ukraine, Kyiv region (as depicted on the emblem and flag of Kyiv region) and a cartridge main sanctuary of Galicia and the city of Lviv – the Cathedral of St. George, and in 2003 the guard the city of Lviv. Saint George – the patron saint of soldiers, Defenders, defenders of truth. Therefore, it is logical that the freedom and courage the Lion City is under his care, that inspires us to be strong in spirit, believe in the victory of good over evil, courageously defend not only their city, but the whole country.

Keywords: national identity, sacral, signature, sacral signature, Ukrainian mentality.

Стаття на дійшла до редколегії 05.09.2016

Прийнята до друку 12.09.2016